

УДК 94 (100)

ЦІВАТИЙ В. Г.,
кандидат історичних наук,
доцент, Перший проректор
Дипломатичної академії
України при МЗС України

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНО- ІСТОРИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

У статті обґрунтовано складові регіональної політики Європейського Союзу та їх вплив на процеси європейського регіоналізму. Подано аналіз сучасного стану регіональної європейської політики та її інституціонально-історичних особливостей. Проаналізовано основні теоретико-методологічні підходи до розуміння регіональної політики в контексті європейського регіоналізму.

Ключові слова: регіон, регіональна політика, регіоналізм, європейські держави, Європейський Союз, інституціоналізація, зовнішня політика.

Протягом багатомілітної історії європейські регіони досить часто виступали як самостійні гравці не лише на національному рівні, але й на міжнародній арені в цілому. Однак, саме наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть стала приділятися особлива увага їх ролі в європейських міжнародних справах і зовнішній політиці. Метою даної статті є визначення місця регіонів у політично-інституціональній системі сучасної Європи та можливості врахування історичного досвіду в інституціональній розбудові сучасної України.

Зазвичай, такі процеси, як глобалізація і європейська інтеграція, істотно вплинули на зміну територіально-політичного устрою національних держав і розвиток регіонального руху в Європі¹. Як позитивні, так і негативні наслідки глобалізації знайшли своє відображення на регіональному рівні. З одного боку, ліквідація перешкод на шляху економічного розвитку, потік інвестицій і технологій сприяли поживленню економіки регіонів. З іншого боку, тяжким тягарем лягло на регіональні влади рішення таких важливих проблем, як, безпека продуктів харчування, безробіття, забруднення навколишнього середовища, надання притулку іммігрантам і біженцям тощо.

Зміни, що відбулися, а також розширення ЄС і прагнення до подальшого поглиблення інтеграції викликали бурхливі дебати про майбутній устрій Європейського Союзу і місце в ній нових держав, у т. ч. й України з її регіонально-інституціональною структурою. Саме тому питання про те, яка роль буде відведена регіонам в оновленому й розширеному складі Європейського Союзу, займає за ступенем важливості далеко не останнє місце.

Аналізуючи регіони в якості одного із гравців на політичному олімпі, варто, насамперед, визначити сутність поняття «регіон».

На сьогодні вчені-регіонознавці не дійшли єдиної думки щодо визначення даного терміна й тих критеріїв, яким він повинен відповідати. Існує безліч визначень, суть яких у більшості випадків зводиться до того, що регіон – це певна територіальна спільність, що володіє внутрішньою єдністю за рядом ознак (яких ознак – залежить саме від думки конкретного дослідника). У даному випадку параметрами можуть виступати – економічні інтереси, природні кордони, мовна, культурна й релігійна приналежність тощо. Відчуття внутрішньої єдності й самоідентифікація жителів регіону дозволяють визначити його чіткі межі та відокремити від сусідів.

Але є й політичне визначення, від якого автор відштовхується в даній статті. Відповідно до цього визначення, «регіон» – це одиниця, що слідує відразу після держави, тобто в рамках держави регіональний рівень перебуває на щабель нижче, ніж рівень національний.

Політична регіоналістика – це одна з нових галузей політичної науки. Якщо виходити з того, що політологія визначається як наука про політику, а «політика» – як різноманітний світ відносин, діяльності, поведінки, орієнтацій, поглядів та комунікативних зв'язків, а поняття «регіон» – як територію країни, декількох сусідніх країн з більш-менш однорідними природними, економічними, соціально-політичними і культурними умовами, то – політична регіоналістика – один із напрямів як політології, так і регіоналістики, який досліджує проблеми регіональної структури держави і суспільства, регіонального розвитку та міжрегіональної взаємодії, при цьому приділяє особливу увагу просторовим формам політичних явищ, історичним традиціям, динаміці політичних процесів та інститутів у регіоні, характеру і розстановці політичних сил, своєрідності процесів формування регіональних еліт, проблемам взаємодії центру та периферії, а також зворотному впливу регіонального політичного середовища на державу і суспільство в цілому².

Якщо об'єктом вивчення загальної регіоналістики є «регіон як самостійна просторово-географічна, адміністративно-територіальна, інституціонально-політична, економічна, соціальна,

історико-культурна, етнічна і демографічна величина»³, то об'єктом вивчення політичної регіоналістики є регіональна державна політика і політична сфера регіональних спільностей. Характеризуючи сутність і зміст терміна «регіон», слід акцентувати увагу на неоднозначності цього поняття та різну його трактовку в науковій літературі.

При цьому політична регіоналістика, визначаючи свій предмет, розглядає політичні процеси і відносини на декількох рівнях:

- на рівні регіону, який складається із територій декількох держав;
- на рівні регіону, який складається із території однієї держави;
- на рівні регіону, який складається із частини однієї чи декількох держав;
- на рівні регіону, є територією однієї чи декількох муніципальних утворень.

У залежності від рівня політичної регіоналістики змінюються кількісні та якісні характеристики і параметри її предмета вивчення.

Предмет політичної регіоналістики пов'язаний перш за все з закономірностями становлення і розвитку політичної влади в регіонах, взаємного впливу державної політики на регіони і політики регіонів на державу, а також із закономірностями функціонування політичної сфери життя регіональної спільності.

Перспективи політичної регіоналістики як окремого наукового напрямку будуть визначатися в рамках розвитку української регіоналістики в цілому і, зокрема, у зв'язку з розвитком вітчизняної політології та історії. Регіоналістика на сучасному етапі розвитку історичної та політичної науки почне перетворюватися із взаємопов'язаних, але все ж традиційно ізольованих областей вивчення регіональних ситуацій (політологія, дипломатія, історія, право, економіка, демографія, екологія тощо) в єдину міждисциплінарну галузь з виключно високим рівнем системності.

У перспективі регіональні дослідження все більше будуть поглиблюватися – на рівень невеликих територіальних утворень, де внутрішня цілісність та іманентно притаманна, властива будь-якому регіональному середовищу системність (взаємозв'язок простору, розселення, економіки тощо) виявляється найбільш виразно.

Оскільки структура політичної регіоналістики включає в себе як суб'єкти істот (учасники регіональної політики), так і елементи неістот (регіональна політична влада, політичні відносини, політична свідомість, політична культура тощо), функції політичної регіоналістики знаходяться в прямій залежності від суб'єктів та інших складових цієї структури.

Основні функції політичної регіоналістики можна визначити, коли суб'єкти регіональної

політики вступають в політичні відносини, тобто відносини по розподілу й використанню державної влади в регіоні на підставі політичних інтересів, цілей, ідеалів, якими суб'єкти регіональної політики керуються у своїй діяльності. Основними функціями політичної регіоналістики є: теоретико-пізнавальна, світоглядна, регулятивна, оціночна (аксіологічна), прогностична.

Теоретико-пізнавальна функція в першу чергу пов'язана з формуванням знання про регіональну політику в цілому та про державну регіональну політику зокрема, а також про роль цієї політики в житті суспільства.

Світоглядна функція сприяє виробленню певного бачення політичної дійсності як у розрізі регіонів, так і в цілому в державі та суспільстві.

Регулятивна функція передбачає засвоєння знань шляхом прямого впливу на політичні події.

Оціночна (аксіологічна) функція повинна давати більш-менш точну оцінку подіям у регіоні чи в регіонах держави в цілому.

Прогностична функція розкриває тенденції розвитку регіональної політики та політичних явищ в цілому через прогноз.

Методи політичної регіоналістики пов'язані з конкретними способами і засобами набуття знань про регіональну політику і про вплив політики регіонів (різних соціальних груп і регіональної еліти) на загальнонаціональну політику. Методи політичної регіоналістики аналогічні методам теоретичного і емпіричного пізнання загальної політології, як порівняльної так і прикладної (діалектичний метод, системний метод пізнання, метод формалізації, статистичний метод, математичний метод, компаративний аналіз, контент-аналіз, івент-аналіз тощо).

З урахуванням теоретичних положень, які викладено вище, у даній статті розглянуто окремі аспекти історичних традицій та інституціонального розвитку регіонів у Європі, їх місце в політичній системі Європи. Дослідження названої проблеми зумовлене не тільки пізнавальними і науковими потребами, а й політичними умовами нашого сьогодення.

Місце регіонів у політичній системі Європи на початку ХХ століття було досить незначним. Регіони були винятково адміністративно-територіальними одиницями національних держав і лише в деяких випадках були наділені більшим або меншим ступенем автономії (більшої – у післявоєнних Німеччині й Австрії, пізніше – у Бельгії; меншої – в Італії). Однак, уже в 1970-х роках стала помітною тенденція до посилення позицій регіональної влади в рамках окремих держав – Франції, Іспанії, Італії.

При цьому варто зазначити, що історично передумови для розвитку регіональних сил були закладені ще на стадії територіально-політичного оформлення європейських національних держав

XVI–XVIII століть⁴.

По-перше, деякі держави (Німеччина, Італія, раніше Іспанія) виникли в результаті об'єднання досить великих і розвинених областей, що стали згодом регіональним рівнем влади всередині цих самих держав.

По-друге, численні зміни кордонів у результаті воєн і династичних шлюбів призвели до того, що окремі історичні області виявилися розділеними між двома або декількома державами, що створило підґрунтя для взаємних зусиль по об'єднанню.

По-третє, державна політика окремих держав призвела до того, що регіони, де проживало етнічно однорідне населення, відчули себе утисненими за національною ознакою, і в них розгорнувся «національно-визвольний рух» (Країна Басків, Північна Ірландія, Шотландія, Корсика тощо).

Однак, по-справжньому дієво, регіони змогли виступити за розширення своїх повноважень лише у 80–90-ті роки ХХ століття. Це обумовлено низкою чинників, зокрема, після закінчення Другої світової війни відбувається переоцінка цінностей взагалі й цінності саме національної держави, зокрема. Європейські держави виявилися не здатними протистояти зовнішній загрози (фашизму) і тому втратили свою цінність в очах простих громадян. У той же час створені «шісткою» перші наднаціональні інститути уявлялися собою занадто далекими й абстрактними, та які не мають реального впливу на повсякденне життя людей⁵.

Серед економічних факторів, що вплинули на активізацію регіонів у цей період, варто відмітити подальший розвиток і диверсифікованість економіки, занепад старих промислових і сільськогосподарських регіонів, поява нових галузей і, як наслідок – нових центрів зростання в регіонах. Певну роль зіграв і психологічний фактор – по мірі розвитку таких процесів, як європейська інтеграція й глобалізація, у багатьох людей з'явилося відчуття незахищеності, нестабільності, позбутися від якого простіше всього у вузькому колі знайомих і близьких людей, відчуваючи свою приналежність до рідного краю і його долі.

Західні дослідники вказують і на ряд інших факторів, що обумовили початок регіоналізації в державах Європейського Союзу.

Величезний вплив на розвиток регіоналізму в Європі здійснило утворення Європейського Економічного Співтовариства, а потім і Європейського Союзу. Безпосередній вплив позначився в тому, що на початкових етапах інтеграції інститути ЄЕС усіяло підтримували регіональні влади, вбачаючи в них союзника у своїй боротьбі з національними державами за повноваження. Крім того, всупереч досить оптимістичним очікуванням інтеграція не викоринила існуючі диспропорції в розвитку європейських регіонів, а, навпаки – підсилила їх: заможні регіони зуміли скористатися всіма її перевагами й стали ще багатшими; зuboжілі ж регіони ще

більше відстали у своєму розвитку.

Європейська комісія доклала чимало зусиль для розвитку міжрегіонального співробітництва. Результатом такого співробітництва стали нові форми територіального устрою – так звані єврорегіони, що поєднали в собі транскордонні регіони європейських держав з метою реалізації коротко-строкових або довгострокових програм розвитку.

Отже, на початку 1990-х років європейські регіони були готові до того, щоб здійснити комплекс радикальних заходів по зміні свого статусу в Європейському співтоваристві. Метою регіональної влади стало створення «Європи регіонів», тобто надання регіональному рівню таких же владних повноважень, якими володіють національний і наднаціональний рівні влади в Європейському Союзі.

Концепції регіоналізації кінця ХХ століття базувалися на теоріях, запропонованих європейськими науковцями, зокрема – концепції Леопольда Кора, Дені де Ружмона, Кристофера Харві та інших. У своїх працях вони виходили з того, що саме регіони є запорукою успішного розвитку Європи в майбутньому, що регіональність – це «ознака цивілізованості суспільства», а тому регіонам повинна бути відведена головна роль в європейських справах. Головним же гаслом європейського регіонального руху стало створення «Європи регіонів». Незважаючи на те, що це гасло швидко набувало популярності, єдиного концепта так і не склалося. Найбільш популярними стали два тлумачення «Європи регіонів». Проте варто визнати, що наприкінці 90-х років ХХ століття гасло «Європа регіонів» у його попередніх трактуваннях втратило свою актуальність. На початку ХХІ століття історично вже була потрібна оновлена модифікація гасла відповідно до нових реалій європейського політичного життя⁶.

Розширення ЄС поставило перед регіонами нове, надзвичайно складне завдання – інкорпорування регіонів східноєвропейських країн у своє середовище. З одного боку, західноєвропейські регіони давно налагодили контакти зі своїми східними сусідами, особливо із прикордонними регіонами, у рамках програм міжрегіонального співробітництва. У той же час регіональний рівень влади в державах-кандидатах (або в державах-кандидатах до 2004 року) істотно відрізняється від такого ж у державах-членах ЄС як за політичним статусом, так і за обсягами повноважень. У більшості країн Центрально-Східної Європи можна говорити фактично про відсутність регіонального рівня, оскільки там зберігається централізована унітарна система територіально-політичного устрою. Крім того, вкрай низький рівень економічного розвитку в порівнянні із західноєвропейськими регіонами означає, що східноєвропейські регіони будуть більше прагнути до одержання засобів по різних каналах ЄС, ніж до

відстоювання своїх політичних інтересів і посилення своєї ролі в європейських справах. Іншими словами, навіть той слабкий і нестійкий консенсус, якого такими зусиллями домагаються регіони зараз, буде порушений.

Також варто акцентувати увагу і на такому факторі, як глобалізація світової економіки. Здавалося б, сам принцип глобалізації – нівелювання державних і будь-яких інших кордонів – сприяє реалізації концепції «Європи регіонів». Насправді ж, глобалізація підсилила й без того економічно сильні регіони й послабила відстаючі регіони. Розрив між самими багатими й самими бідними регіонами знову поглибився, що фактично робить малоймовірною нову модель інституціонального розвитку й регіональної політики.

На зміну історично сформованої концепції регіоналізації Європи вплинув і сплеск науководослідницького інтересу до проблем регіонів наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть. Наприкінці 1990-х років відбулися наукові дискусії, конференції та семінари, присвячені концепціям регіонального розвитку й регіональної політики. Долучення до регіональної політики наукового співтовариства створило передумови для розробки теоретичної бази нової регіональної концепції й аргументованого обґрунтування її політичної складової.

Зважений погляд на стан справ у регіонах і на взаємини регіональної влади з національною й наднаціональною владами виявив, що насправді ті повноваження, за які вступили в боротьбу регіони, не йдуть у порівняння з їхнім внеском у розвиток Європейського Союзу. А саме тому, з урахуванням ряду факторів, відбувається трансформація гасел регіонального руху.

На перший план виходить концепція трирівневої Європи: у ній регіони стоять на нижньому щаблі сходів, вершину якої займає ЄС, а середину – національні держави. Гаслом регіонів у нових умовах стає «Європа з регіонами». Його принципова відмінність від попереднього гасла «Європи регіонів» у тім, що регіони ототожнюють себе не замість, а разом з іншими учасниками європейських інтеграційних процесів. Вони не протиставляють себе національним державам, але визнають зважене розмежування повноважень між трьома основними рівнями влади.

У такому розумінні нова концепція регіоналізації протистоїть голлістській «Європі вітчизни» і бюрократичній «Європі інстанцій», а європейські регіони визнаються в якості автономних політичних акторів в інтеграційних процесах. Мова йде про динамічно зростаючу адекватну самосвідомість субнаціональних територіальних інституцій.

Регіони зобов'язуються не йти в обхід національних держав при налагодженні контактів з європейськими інститутами й лобюванні їх інтересів на рівні ЄС. Мета й завдання регіонів ЄС ви-

кладено в документі Комітету регіонів, що отримав назву «Політичні пріоритети Комітету регіонів у 2002–2006 рр.».

Таким чином, можна зробити висновок про те, що концепція регіоналізації на початку XXI століття стала більш прагматичною, наближеною до реалій сьогодення. Така трансформація в історичній ретроспективі і перспективі типова для більшості політичних ідей і проєктів. Первісний азарт і ейфорія через деякий час змінилися вираженими поглядами та об'єктивними оцінками місця і ролі регіонів у політичному житті держави.

Концепція «Європи регіонів» не dostaє враховувала традиції історичного минулого й виявилася непридатною для вироблення адекватної стратегії на майбутнє. Однак вона зіграла важливу роль під час обговорення проєкту Маастрихтського договору. У подальшому, під впливом цілого ряду об'єктивних факторів відбулася докорінна зміна гасел, у результаті чого було сформульовано й нову, більш релевантну концепцію регіоналізації – «Європа з регіонами».

Існує, однак, і така думка: оптимальним варіантом для регіонального руху в Європі є поєднання двох розглянутих концепцій в одну й проголошення гасла «Європа регіонів і з регіонами». Зрозуміло, що і така точка зору заслуговує на увагу і детальний аналіз науковців.

Черговий важливий етап історії Європейського Союзу, що настав після розширення, ставить перед регіонами нові завдання й породжує нові проблеми. Регіонами ще має бути вироблено загальну платформу, на яку буде спиратися їхня подальша стратегія й тактика. Однак уже зараз очевидно, що відправним пунктом для них стане концепція «Європи з регіонами», що є на сьогодні найбільш зваженим підходом до рішення регіональних проблем.

Зовнішньополітичні стратегії України в європейському міжнародно-політичному регіоні, формування й реалізація адекватної зовнішньої політики та євроінтеграційного курсу потребують визначення основних параметрів цього регіону та місця в ньому України.

Нелегким був процес розширення Європейського Союзу. ЄС базується на інституціональній системі⁷, в якій, відповідно до її основоположних принципів, у певних галузях країни-члени передають свої суверенні повноваження незалежним інституціям, які представляють інтереси Союзу в цілому, його країн-членів і громадян. Долаючи опір та численні перешкоди, зусиллями цілого покоління політиків було досягнуто успіху у створенні інформаційної бази та в боротьбі з негативними національними стереотипами на шляху до європейської інтеграції. Ті самі демократичні цінності, які були визначені раніше, залишаються актуальними і сьогодні, а саме: співпраця заради миру і безпеки, прагнення гармо-

нії, свободи й самовизначення, добробуту і прогресу. Цих бажань вдалося досягти завдяки людям із Нової Європи, серед яких були ідеалісти та прагматики. Принципи політичного та інституціонального устрою Європейського Союзу теж залишилися незмінними через п'ятдесят років: верховенство права, панування демократії, принцип субсидіарності та соціально орієнтованої ринкової економіки. Демократична сутність європейського будівництва обумовлює складність та самобутність інституціональної моделі Європейського Союзу. Європейський Союз – це співдружність, що заснована на спільних цінностях, свободі та демократії, які не можна обмежити ніякими кордонами. А те, що приєднання до Європейського Союзу відбувається поступово і з різною швидкістю, тільки позитивно впливатиме на сусідів, які ще не є членами ЄС.

З 1 травня 2004 року Україна стала сусідом Євросоюзу. Розширений Євросоюз не має альтернативи розвитку інтеграційної диференціації та здійсненню інституціональної реформи. Ця ситуація має як позитивні, так і негативні наслідки для України. Розширення Європейського Союзу створює для України принципово нову геополітичну та геоекономічну ситуацію⁸. На сьогодні ЄС уже не тільки економічна організація, а й організація з елементами політики безпеки. У результаті розширення Європейського Союзу Україна опинилася між двома центрами з невизначеним до кінця власним статусом, а це вимагає від нас вираженості та абсолютно реалістичної політики, у т. ч. й регіональної.

У вступі України до інтеграційних структур можна виділити низку проблем, перш за все – її відставання від держав навіть із більш низьким рівнем соціально-економічного розвитку та внутрішньополітичної стабільності. Такі явища вимагають прискіпливої уваги дослідників, спонукають до пошуку причин розходжень між європоцентристськими політичними деклараціями Української держави та реальним її місцем в інституціях, які визначають зміст і основні напрями політичних, економічних і культурних процесів у Європі. Україна не знаходиться осторонь тих процесів, що відбуваються в Європі. Як молода держава, котра гостро потребує стабільності, військової та політичної безпеки, зовнішнього сприяння реформам, вона об'єктивно зацікавлена брати активну участь у процесах загальноєвропейської, регіональної та субрегіональної інтеграції⁹.

Активної діяльності в напрямку реальної європейської та євроатлантичної інтеграції вимагає і загальна тенденція глобалізації та регіоналізації сучасного світового політичного процесу. Неподільність національної, регіональної та глобальної безпеки набуває реального втілення. Залишається поза межами цього процесу Україна не тільки не може, а й не має права, бо не лише національна

безпеку України залежить від євроатлантичної, а й, навпаки, безпека в євроатлантичному регіоні значною мірою залежить від стабільності і надійності безпеки України.

Інституції Європейського Союзу скеровують зусилля на поглиблення співробітництва з Україною в різних сферах. Існує взаємозв'язок розширення та розвитку інститутів і функцій, має місце стимулююче значення вступу нових кандидатів до ЄС у рамках загального прискорення європейської та євроатлантичної інтеграції. Нові виклики розширення та загрози сучасного світу змушують акторів світової політики шукати ефективні варіанти загального поглиблення інтеграційних процесів. Європейський Союз стає дедалі складнішою системою, яка потребує нових інституціональних і політико-правових змін, але з урахуванням інтересів країн-членів, країн-кандидатів і самого ЄС як цілісності¹⁰.

Інституціоналізація та розширення Європейського Союзу – є стратегічною концепцією, ціль якої полягає в тому, щоб сприяти довгостроковому миру й стабільності в Європі. Європейський Союз дуже зацікавлений у стабільності та злагоді серед його найближчих сусідів, з урахуванням і тих, які перебувають у списку очікування на вступ до ЄС, що розширюється на Схід. Таке розширення призначене переступити через поділ, що тривав століттями в Європі на рівні цивілізації й релігії, що був причиною значної кількості політичних і збройних конфліктів у минулому. Бачення Європи в ХХІ столітті, що наблизилася впритул до кордонів колишнього Радянського Союзу, полягає в тому, що це багатокультурне співтовариство суміжних держав із різними релігійними, етнічними й культурними характеристиками¹¹. Історична динаміка інституціональних процесів європейського будівництва логічно завершилась на одному з етапів становлення оригінальної інституціональної моделі – Європейським Союзом¹².

Україна – це безперечно важлива в регіоні держава, якщо навіть не через свій економічний розвиток, то, принаймні, через чисельність її населення, територію та географічне розташування. Важливим напрямом підготовки України до вступу в ЄС повинна стати підготовка, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції, яка має забезпечити необхідні знання й навички щодо розуміння цілей інтеграції і Європейського Союзу, його основних інституцій і процесу ухвалення рішень, уміння вести переговори, використовувати європейські інформації та інституціональний досвід¹³. У цілому розуміння інституціональних механізмів ЄС, усвідомлення європейських норм і стандартів дозволяє об'єктивно оцінювати реальні здобутки та недоліки в просуванні України до Євросоюзу.

Слід наголосити на тому, що лише шляхом на-

лежного залучення наукового потенціалу до прийняття рішень, у першу чергу загальнодержавного характеру, ми зможемо результативно досягти поставленої мети. Для цього необхідно сконцентрувати зусилля наукових інституцій над опрацюванням комплексу проблем, пов'язаних із реалізацією євроінтеграційного курсу України.

Інтеграція України до Європейського Союзу означає, що всі соціально-економічні та політичні перетворення необхідно інституціонально вбудувати в модель стосовно європейського фактора, тобто бути спрямованими на реалізацію стратегічного завдання. Однак, діючи в цьому напрямку, потрібно брати до уваги деякі конкретні особливості, зокрема, ті, які стосуються історичного розвитку всіх країн даного регіону, у т. ч. і України¹⁴. Безумовно, сьогодні це важливий фактор, що погіршує, що робить важким побудову нових європейських відносин, не говорячи вже про застосування теорії й практики «чотирьох свобод».

Поступовий вступ до ЄС, визначення його інституціональних етапів, є проектом, який, на сьогодні може стати політичною реальністю для України в її зовнішній політиці, але при фактичному збереженні політичних прибічників двох протилежних геостратегічних підходів (ЄС/ЄП). Отже, при даній дилемності поставленого питання, Європейський Союз повинен запропонувати Україні реальну спільну перспективу щодо вступу до ЄС, що заслуговує довіри, поза залежністю від різних інституціональних етапів такого процесу. Для політичних лідерів у регіоні й, що більш важливо, для людей у цілому, Європа є системою без будь-якої альтернативи, і виняткова більшість громадян позв'язує своє майбутнє із цим континентом¹⁵. Отже, тільки в тому випадку, коли процес інтеграції постійно й вірогідно реалізується, й коли кожен проект в регіоні співвідноситься із більш широким європейським проектом, за таких умов лише можливе встановлення реально діючого й конкретного рівня субрегіонального співробітництва, що реалізує філософію «чотирьох свобод».

За сукупністю чинників Україна має потенціал, щоб зміцнити свою міжнародну суб'єктність і посилити вплив на структурування європейського міжнародно-політичного регіону як особливо-геополітичного комплексу в рамках якого реалізуються основні геостратегічні інтереси України. У даному аспекті має розглядатися завдання концентрації зовнішньополітичних зусиль України в європейській системі міжнародних відносин, особливо в проблематиці безпеки, інтеграційних процесів, інституціональних змін тощо.

Розширення Європейського Союзу завершує період евроромантизму в наших відносинах з ЄС та ставить питання про пошук нової моделі євроінтеграційної та інституціональної стра-

тегії України. Суть цієї моделі полягає в послідовному продовженні політики євроінтеграції, інституційно-поетапною реалізацією «чотирьох свобод», однак без порушення питання надто швидкого членства в Європейському Союзі. Відносини між ЄС і Україною мають ґрунтуватися на спільних цілях і демократичних цінностях.

Маємо підстави стверджувати, що незалежно від ставлення Європейського Союзу до євроінтеграційного курсу нашої держави, Україна буде природньо інституціоналізуватися в європейський простір. Цей процес відбуватиметься через розвиток безпекової, політичної, економічної, наукової, екологічної, міжрегіональної та інших сфер співпраці. Внутрішні перетворення – це ключовий, але не єдиний чинник, який впливає на майбутнє України. Звичайно, наші стосунки залежатимуть і від того, як буде розвиватися в майбутньому Європейський Союз. Адже поки що важко оцінити, як буде функціонувати така величезна структура, що складається з 27 країн, як у подальшому будуть відбуватися процеси інституціоналізації, які виникнуть там економічні, соціальні проблеми, внутрішні конфлікти. На сьогодні зусилля ЄС сконцентровані на вирі-

шенні проблем, пов'язаних із його розширенням. Воно вимагає не лише глибокого інституціонального реформування Євросоюзу, що само по собі є унікальним у його історії завданням, а й формуванням сприйняття розширеного ЄС широкими верствами населення Співтовариства. Темпи зближення країн регіону з ЄС визначатимуться, насамперед, ходом їх внутрішнього просування до демократичних та економічних стандартів об'єднаної Європи.

Досвід країн-кандидатів на вступ до ЄС у проведенні комплексних досліджень щодо впливу розширення, можливих сценаріїв євроінтеграції та регіональної політики свідчить про їхню ефективність і підтверджує необхідність запровадження такої практики й в Україні, у т. ч. й на регіональному рівні. Україна може пов'язувати своє майбутнє лише з такою стратегією, яка побудована на консолідованих інтересах європейського світу. Історична дилема в Україні – Схід–Захід – має віднайти своє універсальне вирішення в новій інституціонально-регіональній моделі.

ПОСИЛАННЯ

(Endnotes)

- ¹ Див. дет.: Глобалізація і сучасний міжнародний процес: Монографія / За ред. Б. І. Гуменюка, С. О. Шергіна. – К., 2009. – 508 с.
- ² Див. дет.: Косов Ю. В., Фокина В. В. Политическая регионалистика. – СПб., 2009; Медведев Н. П. Политическая регионалистика. – М., 2002. – С. 7–16, 93–110; Гладкий Ю. Н., Чистобаев А.И. Основы региональной политики. – СПб., 2002; Иванов И. Д. Европа регионов. – М., 1998; Бусыгина И. М. Политическая регионалистика. – М., 2006; Туровский Р. Ф. Политическая регионалистика. – М., 2006; Ціватий В. Г. Копти – християнські осередки в мусульманському світі: історія, політика, дипломатія, право (проблеми політичної регіоналістики) // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – К., 2003. – Вип. 8. – С. 396–423; Барыгин И. Международное регионоведение. – СПб., 2009; Dussoy G. Quelle géopolitique au XXI-e siècle. – Paris, 2001.
- ³ Политическая энциклопедия: В 2 т. – М., 1999. – Т. 2. – С. 333–334.
- ⁴ Див. дет.: Ціватий В. Г. Європейська зовнішня політика доби раннього Нового і Нового часу: проблеми інституціоналізації(теоретико-методологічний аспект)//Науковий вісник Дипломатичної академії України.–К.,2000.– Вип.4. – С. 268–274.
- ⁵ Andersen P. The invention of the region. – Florence, 1994. – P. 11-12; Larosière Jacques de. Régulation financière: Europe-Etats-Unis. Convergences et spécificités // Commentaire. – Automne'2009. – Volum 32. – Numero 127. – P. 669–674.
- ⁶ Hureaux Roland. Les impasses du modèle entrepreneurial dans la gestion publique // Le débat. – Septembre-Octobre. – 2009. – Numéro 156. – P. 67–79.
- ⁷ Див. дет.: Институциональная политология / Под. ред. С.В. Патрушева. – М., 2006; Алексеева Т. А. Современные политические теории. – М., 2007. – С.176–197 и т. д.
- ⁸ Див.: Lepesant G. L'Ukraine dans la nouvelle Europe. – Paris: CNRS, 2005.
- ⁹ Див. дет.: Віднянський С.В. Пошуки оптимальної парадигми зовнішньої політики України // Проблеми балканістики, сходознавства та міжнародних відносин. – К., 2007. – С. 85–92; Ціватий В. Г. Інституціоналізація зовнішньої політики: проблеми теорії та практики в контексті європейської та євроатлантичної інтеграції України // Україна дипломатична. Науковий щорічник 2008. – Вип. IX. – К., 2008. – С. 243–260.
- ¹⁰ Див. дет.: Копійка В.В. Європейський Союз: Досвід розширення і Україна. – К., 2005; Копійка В. В, Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: історія і засади функціонування / За ред. Л. В. Губерського. – К., 2009.
- ¹¹ Див.: Chopin Th., Foucher M. L'Etats de l'Union 2009. Rapport Shuman sur l'Europe. – P., 2009. – 267 p.

- ¹² Див. дет.: Keohane R. *The Diplomacy of Structural Change: Multilateral Institutions and State Strategies* // Haftensorm H., Tuschhof C. (eds.) *America and Europe in an Era of Change*. Boulder, 1993; Keohane R. *Institutional Theory and the Realist Challenge After the Cold War* // Baldwin D. (ed.) *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debat.* – N. Y., 1993; Chase-Dunn. *The Future of Global Conflict*. – London: Sage Publications, 1998; Judt T. *Its Own Worst Enemy* // *New York Review of Books*. – 2002. – August 15. – P. 12–13.
- ¹³ Див.: Ціватий В. Г. *Дипломатія і підготовка дипломата XXI століття: традиції, інновації, моделі* // *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. – К., 2004. – Вип. 10. – Ч. I. – С. 11–31.
- ¹⁴ Див. дет.: Манжола В. А. *Велика Європа та Україна // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць*. – К., 2005. – Випуск 57. – Ч.1. – С. 6–16.
- ¹⁵ Reynié D. *L'opinion européenne en 2005*. – Paris: La Table ronde/Fondation Robert Schuman, 2005. – P. 296–300; Beauchamp D. *Réfléchir pour refonder* // *Commentaire*. – Automne'2005. – Volum 28. – Numero 111. – P. 690-693; Chopin Th., Foucher M. *L'Etats de l'Union 2009. Rapport Shuman sur l'Europe*. – Paris, 2009. – 267 p.
-

Tsivatyv V. G. *The institutional and historical features of the European regional policy / Diplomatic Academy of Ukraine, Ministry of Foreign Affairs of Ukraine.*

The components of EU regional policy and their impact on the processes of European regionalism are argued in the article. The detailed analysis of the modern state of the regional European policy and its institutional and historical features is given in this article. The author considers the main theoretical and methodological approaches to the understanding of the regional policy in the context of the European regionalism.

Key words: region, regional policy, regionalism, European states, European Union, institutionalization, foreign policy.

Циватый В. Г. *Институционально-исторические особенности европейской региональной политики / Дипломатическая академия Украины при МИД Украины.*

В статье обосновываются составляющие региональной политики Европейского Союза и их влияние на процессы европейского регионализма. Дан анализ современного состояния региональной европейской политики и ее институционально-исторических особенностей. Проанализировано основные теоретико-методологические подходы к пониманию региональной политики в контексте европейского регионализма.

Ключевые слова: регион, региональная политика, регионализм, европейские государства, Европейский Союз, институционализация, внешняя политика.

Стаття надійшла до редколегії 28.09.2009

Прийнята до друку 12.10.2009